

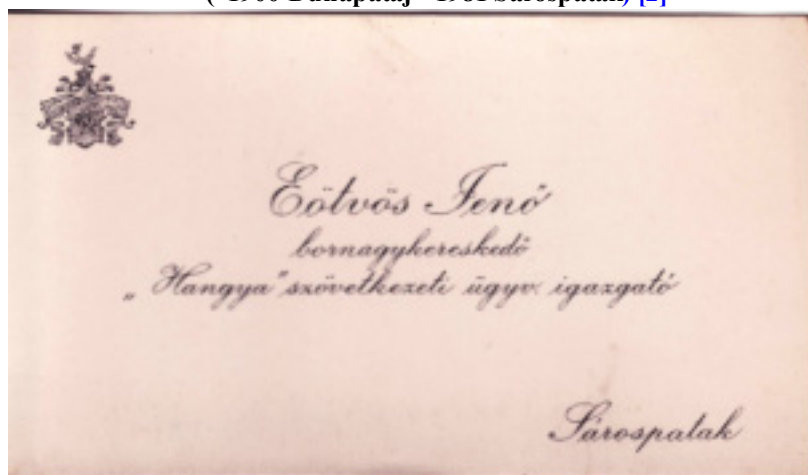
*Anyám naplója**

Közreadja: Nyitrai László

[* ényi Dömötör Jolán
szül. 1874-ben, de az 52. életévét már nem élte meg... „Ény (185 m. a tengerszint felett), Bars vármegye, verebélyi járás, 71 ház, 320 lakos, magyar lakosság.” M. o. Helységmutatója 1941. - Ma, (2008-01) SK-Szlovákia. Az előnév után ítélve, az ősök a Felvidékről származtak, de D. Jolán már a Nagy-Magyar-Alföldön, Tass faluban, Pest-Pilis-Solt v. m., Dunavecse-i járás, született.][1]

Eötvös Jenő - Sárospatak

(*1900 Dunapataj +1981 Sárospatak) [2]

%%%%%%%%%

Előszó.

Azon szerencsés helyzetben vagyok, azaz voltam még eddig, hogy bármely vidékre voltam kíváncsi és óhajtottam azt közelebbről megismerni vágyam mindig teljesült.

Kedves apám [Dömötör Bertalan, ev. ref. lelkész, szül. 1844. aug. 15. Dömsödön Pestmegyében, hol atyja D. Sándor kántor volt; a gymnasium két osztályát Pesten a piaristáknál, a többi Kecskeméten végezte; a theológiát Pesten hallgatta, de az utolsó évre az egyházkerület engedélyével Zürichbe ment. 1868-ban Dömsödön káplán lett, 1869-ben kecskeméti segédlelkész, 1871-ben pap Tasson (Pestmegyében), hol jelenleg is működik. 1864-ben a kecskeméti önképző-társulat Emlékkönyvébe epigrammákat írt Schiller és Goethe után ford., 1868-ban, mint a zürichi magyar egyesület jegyzője, az egyesület történetét írta meg (Hon 11. sz.) 1870-ben két költeményét, Naplótöredékek, Utijegyzetek Svájcban cz. a Kecskeméti Lapokban közölte; két prédikációja a Fördös által szerkesztett Kecskeméti Lelkészi Tárból, más kettő az Öreg János és V. Balog Lajos szerk. Gyakorlati Lelkészetben (1877.), Cikkei a Prot. Egyh. és Isk. Lapban (1889.) (Színnyei József: Magyar írók élete és munkái.)] [3] [4] szeret utazni és ha kértem valamely szép vidék bemutatására, mindig kész volt rá. De nem csak saját élvezetére való tekintetből jött ő velem, hanem mert, nem tartja helyes nevelésnek, ha a szülők túlságos gondviselésökkel folyton maguknál, otthon tartva gyermekeiket megfosztják az ember leghatalmasabb fegyverétől: az önállóságtól és egy nagy kincstől, a helyes ítélőképességtől.

A ki folyton szülői, vagy nevelői gondjai alatt nő fel, az mintegy szükség-telenek tartja valaminek a helyességét megállapítani, vagy éppen ítélni felőle. Minek is? Hisz ott vannak a kik őt legjobban szeretik, így gondolkozik az egyébként okos, jó szívű gyermek, azok bizonyára úgy tesznek és úgy vezetnek, hogy az csak javára és boldogságára válhat. Ez mind igaz és a szülők jóindulatát nem is akarom én sem kétségbe vonni, hanem ezáltal a féltékeny szeretet által azt nyerek el, hogy az így felnevelt gyermek jó szófogadó, de gyámoltalan lesz egész életében. Folyton várja a parancsszót a mely őt kormányozza és ha már nincs meg a gondos nevelő örökké báb marad, mert nincs önállóság benne és hiányzik az ítélőképessége. Eszköz lesz a ravasz emberek kezében, mert azok mindjárt kiismerik, hogy úgy tehetnek vele, a hogy akarnak.

Az önállóságot és helyes ítélőképességet pedig csak úgy tehetjük sajátunkká, ha minél gyakrabban érintkezünk idegen emberekkel, azok életét tanulmányozzuk, szokásukat megfigyeljük, szemben állva helyes, helytelen, szép és ízléstelen dolgot vagy cselekedeteket halmazával; akkor meg tudjuk ítélni, mennyire fölébe emelkedik a helyes, nemes tett a helytelen, rossz cselekedetnek és hogy süllyed ez mind inkább alá. Lelkünk nemesebb és fogékonyabb lesz a szép iránt, lelkesülni tanulunk a szabad eszméért.

%%

*Nyolc éves voltam [1882] [5], midőn szüleimtől elkerülve, kis falumban meg-
kezdett tanulmányaimat Kecskemétre mentem folytatni. [Ebben az időben 6 éves korban
kezdtek a gyerekek az iskolájukat. 4 elemi volt az első -, utána a következő 4 felsőbb osztály. Ezután az
u. n. Polgári, vagy a gimnázium első 4 vagy 5 éve következett. Amint az alábbiakból ki fog derülni, a
Napló írója tehát elvégezte mind a 12 évet és 1892-re be is fejezte.]*

*Jóllehet, hogy a rokonaim szemei előtt nőttem négy évig, de még is sokat kellett
a magam esze után menve cselekednem és így egy kis önállóságra tettem szert.
Hasznát is vettem a következő két évben, melyet egészen idegen emberek között,
szülőimtől távol a Szepességen töltöttem.*

*Úgy Iglón, valamint idehaza is mindig a szabad eszméért lelkesülő
emberek között voltam és a honszeretetet szinte a levegővel szívtam magamba
évről-évre nagyobb mértékben a szerint a mint jobban és jobban megismertem
annak magasztos voltát.*

*Isten után Kossuth Lajos lett bálványom tárgya, őt képzeltem a szabadság
megtestesülésének, bámulva annak határozott jellemét párosulva a honszeretet
önfeláldozó nagyságával. Hogy szerette ő hazáját, hogy még családját és önma-
gát is képes voltfeláldozni egy eszméért, mely az ő meggyőződése szerint annak
javára való volt, Nem csoda tehát, ha vágyam legfelső fokát képezte egyszer
meglátva, beszélhetni is vele.*

*Kedves apám engedett kérésemnek és az 1893. év május hó 10. napját
kitűztük indulás napjának. Budapestről Bécs és Amstettenen keresztül akartuk
megkezdeni utunkat, de mivel a Bécsnek induló gyorsvonat csak d. u. 2 óra után
indult, inkább elmentünk Nagy-Marosig egy egész órával hamarabb induló
Esztergomnak tartó vonattal.*

%%%%%%%%%%

Az indulás és az első pár óra.

*Mikor az ember utazása előtt áll, oly türelmetlen és éppen ekkor halad az idő leglassabban. Így voltunk mi is. Már úgy vágyodtam el **Budapestre**, már undorított a főváros zajos élvezete.*

*Az egyesítés évében (1873) Budapest még nem volt nagyvárosi jellegű, épületeinek száma mindössze 9300, amelynek háromnegyede földszintes, **Budán a Vár, a Vízváros és a Tabán** dicsekedett csak némi beépítettséggel.*

A Nagykörút a város egyesítése után épült négy és fél kilométer hosszúra, s csak 1895-re készült el teljesen.

A lakosság száma kevéssel haladta meg a 300 ezer főt, Budapest akkor az európai nagyvárosok sorában a tizenhetedik helyen állt.

*A Budapesttől Nagy-Marosig elterülő vidék előttem már ismeretes volt, és bármily kedves, szép itt minden, bár mily regényes is a hajdan oly híres visegrádi várrom a lábánál hömpölygő öreg Dunával, még sem tudta figyelmemet most úgy lebilincselni, hogy lelkem és gondolataim messze a távolba ne kalandozzanak. Folyton az új **tály** * [* sok esetben az eredeti helyesírás megtartásával] az ismeretlen után vágyodtam.*

%%%%%%%%%

*Bécsnek Pozsonyon keresztül mentünk. Ott sem várt rám semmi új, mert noha még nem voltam erre, a Kis-Magyar-Alföld nem érdekes annak, a ki a Nagy-Magyar-Alföldön **18 évet** töltött annak szépségét és nélkülözéseit is ismeri. Időnk úgy ki volt szabva, hogy ez úttal sem Pozsonyban, sem Bécsben hosszasan nem időzhettünk; gondolva, hogy a zóna oly közel hozta hozzánk őket, hogy majd egy más alkalommal megtekinthetjük.*

Az osztrák fővárosban az egyik indóháztól a másikig áthajtottunk ugyan, de olyan zivatar közepette, hogy kedves apám jónak látta megkoczkáztatni azt a kérdést, hogy: „Valyon nem a mi hintónk féderébe ütött-e le az Isten nyila?” Nem néztem ugyan meg, de azt hiszem egy kissé távolabb rombolt.

Már jó sötét volt, mikor Amstetten felé robogó vonattal elindultunk és mivel egy éjjel átutazandó területet feláldoztunk a sötétségnek erről semmit sem írhatok. -----

%%%%%%%%%

Szemmering. Május 11.

5 órakor ébredtem fel, az első állomás amelyet érintettünk Bischofshofen volt. Mily kellemesen voltam meglepetve, mily mohó vággal szemléltem az új ismeretlent.

Innen a vidék igazán lebilincselően hatott rám. Az a sok alagút amely egymást érte, az a rengeteg vízesés, hogy az ember azt sem tudta, hova-merre nézzen?! Gondolja talán valaki, hogy bosszantja az utazót az alagutak egymást követő serege, mert megannyiszor eltakarja a szép kilátást, ha csak egy pillanatra is? Épen ellenkezőleg! Ha az ember egy vaspályán utazik mely több alagúton megy keresztül épen olyan, - rám ugyanezt a benyomást tette - mint mikor egy nagyszerű panorámában az egyes képeket szemléljük. Gyönyörködünk a képen és mikor már egyet jól megnéztünk sietünk az újabb megtekintésére. Az utazásnál is éppen így voltam; csak hogy még mi hosszabb vagy rövidebb ideig szemlélhetjük a képeket, addig itt az időt az egyik alagúttól a másikig tartó terület hossza határozza meg.

Belemélyedünk a szép vidék bámulatába és merengésünkből egy éles fütty riaszt fel, jelezve, hogy alagútba megyünk. Csak pár pillanat múlik el míg átrobog a vonat és mi újból visszaeshetünk szép tündérálmainkba, mely mindig újabb-újabb képpel gyarapítja eme fenséges panorámát. Az alagúton áthaladva megtekinthetjük a már egyszer látott vidéket, csak hogy azzal a különbséggel, hogy míg előbb felettünk, most lábunknál látjuk ugyan azt. Ez pedig nagyon természetes, mert a vonat egy óriási csiga-utat tesz a hegyek között hol felfele, hol lefelé ereszkedve a szerint, ahogy az egyes faluk állomásait érinti.

A vidék szépségét nagyban emeli a temérdek vízesés. Istenem mily közönséges itt a természet eme pompás dísze! Az itteni ember azt már meg sem bámulja, előtte az már olyan valami, ami talán másképp nem is lehetne. Az egyik csak olyan mint egy óriási ezüst sugár, oly egyenesen esik egy alatta lévő kiálló sziklára, hogy onnan, talán irányát változtatva ismét tovább folytassa útját.

A másik nem olyan magasról bukik alá, hanem útja nagyobb és sokkal szélesebb. Nem tud egyenes vonalra lezuhanni, mert mindig akad útjába egy-egy szirt amely hol jobbra, hol balra irányozza esését. Az ilyen azután csupa fecsegő habokból áll; regényes szépségének leírása nem az én tollamra való. Petőfi egyik költeményében a Tisza sima tükreán táncoltatta képzelte tündéreit; itt lehetne ám a habokat igazi tündéreként bámulni, mikor a nap rájuk hulló sugarai a szivárvány megannyi színeiben pompáztatja őket. Itt a kedves remeke a természetnek oly gyakori, hogy nevet adni mindegyiknek és azt meg is tartani valóban képtelenség lenne. Egyet mégis megemlítek a Gassteini vízesést, amelyet oly közel érintettünk, hogy a rajta keresztül vezető hídon robogtunk át.

%%

Tovább haladva a Zelli tó kötötte le figyelmünket; ez a mellette lévő kedves kis schweizi stílusban épült és csinos parkkal körül vett indóházzal bájos képet nyújtott. Ezen a vidéken láttam először, hogy dolgoznak a köznép női tagjai is kivétel nélkül kalapban és lábravalóban.

Egy csapat munkást láttunk a mezőn dolgozni és a nőket csak úgy tudtuk a férfiaktól megkülönböztetni, hogy a kalapjuk alatt fejkendő is hordanak. Komikus volt előttem, hogy őrizte egy öreg mámi a teheneket kalapban. Majd Grossglockner és Hochfilsen hegységeket láttuk, ez utóbbi 965,3 m magasán fekszik a tenger színe felett.

Hoffgartent elhagyva egy óriási hegyszakadék állt előttünk, melyen betekintve **Mende zongoraművész** [valószínűleg az amúgy orosz származású Sophie Menter-re gondol a Napló-író. „Menter, Sophie - német zgmű., hangszerének kiváló művésze... *1846 + 1918. ; Tausig, Bülow és Liszt legjelesebb tanítványa; 1872-1886 David Popper felesége; 1883-87 a pétervári konz. Tanárnője volt. 1870-71 Budapesten s magyar vidéki városokban is játszott....”] várkastélyát láttuk egy meredek szirt tetején. Nagyon is vadregényes helyecske, ott lakni távol emberektől a rengeteg közepén.

De egész utazásunk alatt legjobban megnyerte tetszésem az Inn völgye. A völgybe lefelé nyújtó nyájak, falvak és fenyvesek csoportja valóban festői képet nyújtott. Mielőtt St. Anton állomáshoz értünk volna, két az Inn völgye által elválasztott hegységet összekötő vasúthídon mentünk keresztül. A vidék gyönyörétől egészen megittasulva bámultam a természet ezen pazar pompáját. Azt sem tudtam mit néztek a megannyi vízesést-e, vagy a völgyön keresztül vágató Inn folyót a vidék ezen határt nem ismerő vad gyermekét! Majd egy kis érnél pajzán játéka tűnt szemembe, amint egy hasadékból előbukkanva a sima hómezőn átfutott egy kis szakadéknál elbujt, majd ismét előtörve locsogva, fecsegetve folytatta bújócskját.

Egy merész kanyarulattal Zilleratthba értünk, ahol a vonatról nézve fenbachnál felvezető Achenseebahn kötötte le figyelmünket. Ezen fogaskerekű útja távolról nézve oly kedves szép képet nyújtott, amint sziklákon, vízeséseken és ereken át vezetett, amelyet talán ha rajta utazunk nem is élvezhattunk volna.

Merengésből egy éles fütty vert fel; még egy pillanat és én meg voltam fosztva a remek vidék látásától 18 percig. Igen 18 percbe került, míg mi szt.-antoni alagúton keresztül utaztunk. Ha az ember a vonatban lévő gázvilágítást teljesen mellőzve az alagút sziklafalát figyeli, beleszédül a sebesen tovaradó sziklák nézésébe és oly furcsa érzés járja át lelkét, mint ha mellét szorítaná valami, kapaszkodni akarna ehhez az élethez, ideges türelmetlenséggel várja az alagút végén beözönlő napvilágot. Szt. Anton állomása 1305,75 m. magasán van a tengerszín felett.

%%%%%%%%%

Az alagútból kiérve ily remek változatossággal gyönyörködtette szemünket a vidék Bregenzig, ahova d. u. 3 óra 20 perczkor érkeztünk meg.

A Bodeni-tó.

Bregenz, a Bodeni tó **délnyugati** [helyesebben: dél-keleti], partján Tirol észak-keleti sarkában fekszik. Idáig Alsó-Ausztria főherczegségén, továbbá Steier, Salzburg herczegségeken és Tirolon keresztül utaztunk.

Míg kedves apámnak a pénzváltóban volt dolga, a tóparton állva Schweiznek ezen kis tengere foglalta el egész lényemet. Gyönyörködtem az egyes nemzetek és uralkodók színeivel díszítet hajókban, amelyek majd érkeztek, vesztegeltek, vagy indultak a nagyszabású kikötőből.

Ott lobogott az osztrák nemzet piros-fehér, zöld-sárga Tirol, fekete-sárga osztrák császári, piros-fehér-fekete német nemzeti lobogó; a bajorok kék-fehér színe mintegy mérsékelni látszott a többiek mesés tarkaságát. De volt ott még egy, - én láttam - azaz dehogy láttam, csak mondták, hogy az olasz zöld-fehér-pirossa is ott volt! Lelki szemeim legyőzve a testieket, azokkal is elhitették, hogy nem az olaszok színei bilincseltek le őket, nem zöld-fehér-piros az, mely fogva tartja minden idegét, de piros-fehér-zöldet bámul és néz öntudatlanul. Istenem, mi is esett nekem oly kimondhatatlanul jól abban, hogy azt a két színt felcseréltem?!

Bregenzből 4 óra 30 perczkor indultunk, **Landau** [helyesebben: Lindau], Rohrschach, Romanshorn és Friedrichshafent érintve Constanzba.

Remek szép volt a schweizak kis tengere, amint kis hajónk méltóságosan megindult sima tükren. A magas hegyek erdős bércei felváltva termékeny lapályokkal és fennsíkokkal, mint egy óriási koszorú övezte a bájos tavat.

Majd elértük Landau kikötőt, mely nagyon meg lepott. Igen feltűnt, hogy a kikötő kőfallal volt körül véve, amely egész nagy udvart képezett. Így védekeznek az esetleg előforduló zivatar rombolásától, hajót és kikötőt mentve. A bekerített térség bejáratánál jobbról világítótorony van, balról pedig egy kőből faragott oroslán nyújtózik. Daczára, hogy a nap már lemenőben volt, a hőség még mindig tartott és a tó **keleti** [ez tévedés, Romanshorn a tó **n y u g a t i** oldalán fekszik] részén, a még Romanshornál alig látható tenyérnyi kis felhő rohamosan kezdett nőni. -

Friedrichshaffennél egy kies fekvésű fennsíkon a württembergi királynak van igen csinos várkastélya, szép nagy parkkal körülvéve; az egész gyönyörűen látszik a hajóról. Úgy bele voltam mélyedve a szép kilátás élvezetébe, hogy mikor egészen sötét lett, akkor kezdtem figyelmes lenni a kis felhőre. De már nem találtam, mert helyette az égboltozat azon felét, ahol az imént csak pár órával ezelőtt egy kis folt volt az azur kék égen, most fekete felhő borította el, mely megvonva tőlünk a kilátást önmagára fordította figyelmünket.

%%

Jókai tollával kellene bírnom, hogy le tudjam írni azt a borzasztó, de remek szép látványt, amit most az elemek harcza nekünk nyújtott.

Noha a vihar még nagyon távol volt, a víztükrét máris felkavarta a mindinkább a sebesen haladó és egyre növekvő hullámok csoportja.

Előbb csak az egymást kergető villámok látszottak, mint megannyi tüzes kígyó a haragos felhők között. Néha-néha csak egy fényes vonal hasította át a sötét alapot, tudatva, hogy most az Isten haragja sújtott. Majd tompamorgást hallottunk, mely hol erősebben, hol halkabban jutott hozzánk. Később az ég dörgését képtelenek voltunk megkülönböztetni a hegyek visszhangjától, annyira összeolvadt az egy szünni nem akaró morgássá. Még nem értük el a friedrichshaffeni kikötőt, mikor az eső kövér nagy cseppekben hullva alá a hajó fedélzetére előntötte azt. A kapitány parancsot adott a hajó járásának meggyorsítására és így minden veszély nélkül érkeztünk Friedrichshaffenba. Itt átszálltunk egy nagyobb hajóba, mely viharral is daczolhatott volna. A kis hajó védett helyen a kikötőben maradt. Friedrichshaffen és Constanz szintén a fent leírt landaui kikötőhöz hasonlóval vannak ellátva.

Késő este volt már mikor Constanzba megérkeztünk és a szállodába szobát béreltünk . -

Constanz. Május 12.

Dél előtt a város nevezetességeit néztük meg. A Rajna hídon átkelve ennek végén a Rein-Thorthurm van. 1198-1205-ben építették és 1548-ban, mikor a spanyolokkal harcoltak, mint őrtornyot használták.

Láttuk Huss János lakóházát is. Két emeletes épület, amelynek lapos tetejéből az utcáról nézve középett egy kicsiny torony féle emelkedik ki, két ablakocskával ellátva. Úgy a földszint, mint az egyes emeleteken is az utcára 2-2 ablak látszik. Az első és második emelet között emléktábla van beállítva kőből, Huss arcképével mely dombormű és e felirattal: „Gewidmet von seinen Landslauten Herberge Des Bömische Reformators mag. Johannes Huss. Im Jahre 1415.”

%%

Ez utca bejáratánál melyben a ház van, a Schnettz-Thorthurm nevű toronykapu emelkedik. Ezt a 13.-14. században építették.

Megnéztük a kath. Főtemplomot is, de többet időztünk a nagy zsinatteremben, melynek falai Huss életére vonatkozó igen szép freskókkal vannak díszítve. Ilyenek: I. „Johannes Huss protestirt vor den Council im Münster. 1415.” Huss János felszólal a vallástanok ellen a zsinaton. 1415. II. „Huss in's Gefängnis nach Gottlieben verbracht. 1414.” Huss fogságba hurczolása Gottliebenben. 1414. A III. képen Huss megégetését örökítették meg, néhány szóval megpróbálom a képet részletezve leírni.

A kép közepén, máglyán oszlophoz kötve áll halvány égbe néző arczzal Huss. Míg megette egy szolga a fát rakja, előtte egy másik a tüzet éleszeni látszik. Elöl egy lovas zászlóval áll, mellette két oldalt fehér ruhás papok vannak. A kép háttérében egy veres bíbornok kalapos és egy kék reverendás pap látható. Huss előtt fél térdre bocsájtkozva egy zarándok imádkozik. Egy bámuló alabárdos magas alakja, továbbá egy vad kinézésű pap tűnik még ki a többi alakok közül. A kép alatt ez olvasható: „Feuertod des Johannes Huss im Brüel, am 6 juli, 1415.” Huss János megégetése Brüelben 1415. július 6.-án.

Der Prozess in Konstanz war alles andere als fair. Hus war freies Geleit zugesprochen worden. Zunächst soll Hus nach seiner Ankunft am 3. Nov. 1414 in Konstanz in dem Haus gewohnt haben, das heute „Hus u Dum“, Hus-Haus, genannt wird. Es ist ein Museum im Besitz des tschechischen Staates und liegt in der Hussenstrasse 64.

Der 6. Juli 1415, der Tag der Hinrichtung, beginnt mit einer Messe im Münster. Hus wird zum Widerruf seiner Lehren aufgerufen. Er betet: „Jesus, sieh doch her, dieses Konzil hält dein Tun und dein Gesetz für Irrtum!“ Nach der Verkündigung des Todesurteils, betet er: „Vergib ihnen!“

A zsinatteremben hosszú fapadok vannak, a plafond közepén magas faoszlopokon látszik nyugodni.

%%%%%%%%%

A városon kívül egy közös síremlék van Prágai Jeromos és Huss emlékére. Nagy, 3 m. hosszú, 2 m. széles, 1 ½ magas egyetlen kődarab az emlék, örökzöld repkénnyel benőtt kőhalmaz tetején. Az egyik oldalán felirat van: „Hieronymus von Prag + 30. Mai. (7. Juli) 1416.” „Johannes Huss + 6. Juli (14. Juli) 1415.”, a másik oldal bejegyzésén. Az egész vastag láncz és kőoszlopokkal van bekerítve.

Gyönyörű dísz a városnak a Rajna partján lévő park is. A remek hárs és platán fák között rózsák vannak, amelynek ágai szabályos czakkokat képezve kerítésnek vannak idomítva. Szabadon repkednek a fekete rigók, kedves danájukkal a világ legnagyobb zeneművészein tesznek túl. Fehér, fekete hattyúk és más vízi szárnyasok bájos képet nyújtva ringanak a víz habján. A páratlan tisztaság, mely a várost jellemzi, igazán meglepő! Ott nem kell attól tartani, mint a mi fővárosunkban, hogy ha kényesebb ruhát veszünk magunkra, drágán fizetjük meg a mulatság árát! Oly szép itt minden, hogy öröm megnézni.

Egy-egy kapunál kis kocsi előtt szt. bernáthegeyi kutyát látunk pihenni, míg gazdája bent a házban a tejet árusítja, addig vigyáz a kint maradt holmikra. Ha megszólítják, szépen engedelmesen húzza a kocsikát, este pedig őrködik gazdája felett.

Az én tetszésemet igen megnyerte Contanz szép fekvése és a benne uralkodó rend által. Constanzt Baden nagyhercegségben van.

A Rajna vízesés.

*Constanzból a délutáni vonattal indultunk Radolfzell felé a Bódeni tó partján haladva **Neuhausig** [Neuhaus kis helység Schaffhausen város mellett]. Az első állomás a mit Schweizban érintettünk **Thaingen** volt. [mai írással: Thayngen] Singen és Thaingen között a hegytetőn várromok voltak láthatóak, melyek kies szép fekvésükkel újra az előző nap mámorába ejtettek. Délután 5 óra lehetett, mikor Neuhaus állomásra érkeztünk. A vasút-állomásról gyalog mentünk le a Rajnához és mivel a vízesés az átellenes oldalon van, csolnakon kellett átkelnünk.*

%%%%%%%%%

Már a neuhausi oldalról is bámulatos szép volt a Rajna- folyását nézni és bár örökre emlékembe vésődött e bájos kép, mások és magam gyönyörűségére az állomásnál megvettem a rajzát. Sok kis csecse-becsét és emléket árultak ott, amelyek később is visszaidézik és előnkbe varázsolják a bájos Rajnát.

Neuhaus a Rajna jobb partján fekszik és nekünk a bal partra kellett volna átjutni. Mikor a kicsiny, vékony deszkából összetákolt ladikba belépve elindultunk, bámulva vettem észre, hogy mi ahelyett, hogy átmennénk az átellenes oldalra, egyenesen a tőlünk balra eső, jobb parton álló sziklának tartunk. Ez a vízesésnek majd nem közvetlen közelében van.

A hullámok mindinkább nagyobbodtak a kis ladik pedig mintegy hajladozni látszott egyre erősebb csapásaiktól. Még egy pillanat és vége; kis szerszámunk teljes gyorsasággal haladva valósággal rohan a veszélynek. Abban a pillanatban, mikor már a szikla tövénél vagyunk, az ember beteszi az evezőt átadja járműjét egy éppen akkor érkezett hullámnak és ez az óriási hullám hátára kapja a könnyű kis jószágot, mi pedig szorongó félelmünkben észre sem vesszük, hogy már átfutott velünk a Rajna bal partjára. Igen, így mennek itt át azok az utazók, akik a vízesés locsogását közvetlen közélről akarják élvezni. Ez pedig, ha jól megfigyeljük igen természetes és egyedüli útja a legrövidebb átkelésnek. A folyó partján nem olyan sebes a víz folyása mint a közepében, tehát míg itt az árellen is lehetséges a haladás, addig bent teljes lehetetlen volna meg is maradni. A jobb oldalon addig halad az ember az árnak szembe, míg az ugyancsak ezen oldalon lévő beszögelő sziklához nem ér. A vízeséstől lefelé haladó rohanó hullámok teljes erővel csapódnak a kiálló sziklához, minek következtében irányt változtatva vetődnek innen egyenesen át a bal partra, magokkal víve a könnyű ladikocskát is. Természetes, hogy ehhez a veszedelmes componistához merész és biztos kezű társ kell evezősnek, mert nagy felelősséggel jár a reábizott életeket csak egy pillanatra is a vad hullámoknak engedni át. Erre is ellehet mondani: „Borzasztó szép látvány!” A Rajna bal partjáról fel a vízesésig meredek út visz fel lépcsőkkel váltakozva.

Az úgynevezett „kis katedrát” egy magasan álló szírt képezi, melynél a vízesés felőli oldalon alacsony falacska emelkedik, megóvva az élvezőt az esetleges szerencsétlenségtől. A „kis katedra” mellett és alatta a vízesés! Itt aztán ellehetne az ember éjt és napot egygyé téve, mint a magyar ember mondja: Étlen szomjan! Megélne a csupa gyönyörből. Azt hiszem, ennek nézésébe sohasem lehetne belefáradni, mert úgy nappali világosságnál. Mint holdvilág fényénél elragadó képet nyújt. Innen nagyszerűen látszott az az alagút, melynek egyik oldalát a Rajna közepén kiálló szírt, a másikat pedig a rajta átsuhanó vízsugarak képezik. Úgy mondják, hogy ez ott járható folyosót alkot, azt hiszem ugyan, hogy bár mily elragadó is lehet onnan szemlélni a vízesést, nem igen gyakran akad olyan merész vállalkozó a ki ráadja fejét e nagyon is Pazar élvezetre!

%%%%%%%%%

A Laufen várkastély sem maradhat el, ami a szépséget illeti! Csodálom, hogy ezt nem veszi meg magának egy herceg, vagy egy számító gazdag német. Hisz ez páratlan nyaraló hely lenne! Eddig úgy hallottam privát vagyon volt, most azonban a schweizi köztársaság tulajdonát képezi. Pár szóval ecsetelni próbálom fekvését.

A folyó bal partján meredek hegy tetején épült, melynek Rajna felöli oldalán fenyvesek között vezet a gyalogjárók számára készített út Rajnától fel a kastélyig, mint már előbb említettem útbaejtve a „kis katedrát” is.

A fennsíkron a kastélyt csinos park övezi melyből remekül látszik a neuhausi oldalon emelkedő magyar-francia vagongyár óriási épülete. Lábainknál látjuk a nagyszerű vízesést is, melynek altató morgása ide is felhatolva, mintegy uralkodni látszik a vidék felett. Van még e szép helynek egy más, mondhatni igen ritka nevezetessége, ugyanis alatta a hegyben alagút vezet, mely vonat-közlekedési helyül szolgál. A kastély déli részéhez szép fasorokkal szegélyezett postaút vezet Dächsen vasúti állomástól, honnan omnibusz közlekedik.

Délután 5 ½ óra volt mikor Dächsenből elindultunk. Egy darabig a Rajna partján haladtunk, talán így lassan távolodva el tőle nem esett oly nehezen megválni a bájos helytől. Nem sokáig búsul és sajnálja az ember az elhagyott szép képet, mert csakhamar jönnek új csábítók, új szépségek meghódítva bennünket elfelejtetik velünk, hogy csak kevéssel ez előtt mily odaadvással csüngtünk a régin.

*Marthalet elhagyva magasan haladunk egy hídon, alattunk a mélységben a Limmát folydogált. Erre már nem oly vadregényes a táj, de olyan jól esik a szemnek az itt-ott elszórt fácskákból készített picziny tavakon [?] pihenni. Vonatunk egy gyönyörű félkört írva le a vidéken úgy robogott be **Adefingen-állomásra**. [helyesebben: Andelfingen]*

%%%%%%%%%

Itt a szokatlan, de igen szép stílusban épült templomtorony vonta magára figyelmemet. A közönséges háztetőhöz hasonlóan befelyezett nagy toronyból hat kicsiny egyforma tornyocska emelkedett ki, még pedig olyan formán, hogy a tető négy alsó és két felső sarkából indulva ki. Majd Henggart, Hettlingen, Winterhur, Kenthal, Efretikon, Waschorfsdorf, Kloten és Oerlikonon át érkeztünk Zürichbe.

Vacsora előtt kedves apámmal egy sétát tettünk a tó-partig meg vissza, a „Centrál szállodába”. Szobánk kis erkélye, valamint a szálloda homlokzata a Limátra nézett és míg szemeim merengve függtek rajta előmbe varázsolván azt a boldog időt, mikor engem még alig hogy beszélni tudtam, kedves apám hosszú téli estében arra tanított: „Zürich ist ein schönes Städtchen, schromm schromm, Weil es an der Limat liegt schromm, schromm. Stb.”

Később aludni siettünk, hogy megpihenve másnap a városban nézelődhessünk.

Zürich. Tettmeirék. Május 13.

*A műegyetemen három magyar származású tanár van, nevezetesen Tettmeier Lajos **krompachi** [a régi Korompa; ma Krompachy, SK.], Isein Lajos tarczali és Szvoboda Miksa túrócz-szt. Mártoni születésű.*

*Az említettek közül **Tettmeier** Lajost [valószínűleg Tettmayer a helyes név], kedves apám már régibb ismerősét kerestük fel. Istenem, hogy örült az az ember, mikor mi bemutattuk magunkat! A honvágy erőt vett rajta és sírt örömeiben, hogy magyarokat láthat. - Ő mint technicus került Zürichbe és tanulmányait oly jelesen végezte, hogy azonnal tanárrá választották. Később megnősült, egy müncheni zeneművész leányát véve nőül és mikor már családot alapított végképen Zürichben telepedett meg. Tettmeier úr elvezetett bennünket a természet tudományok fejlesztésére berendezett óriási épületbe. Ez, valamint a polytechnicum a városnak egy emelkedett részén fekszik, hova fogaskerekű vezet fel. Az előbb említett épületben, mely teljesen Tettmeier úr terve és ízlése szerint van építve és berendezve, megmutatott mindent a pinczétől kezdve. Voltunk abban a teremben, ahol a poranyagok lesznek feldolgozva, majd szakító-gépek és vízben tartás által szilárd és ellenálló képességük kipróbálva. Láttuk a jeget előállító gépezetet, valamint azt a kamarát ahol a legmagasabb hőmérsékletet fejtik ki. Majd abba a terembe vezetett tanár úr, amelyben szesz segítségével az érczek keménységét határozzák meg, továbbá ahol a vegyelemzést mutatják be a technikusoknak. Innen a műegyetemre (Polytechnicum) mentünk. Itt megnéztük a dísztermet, melyben a végzett technicusok bemutató beszédjüket tartják. Megjegyezte, hogy milyen remek beszédet tartott egy fiatal leány, aki nem régiben szintén elvégezte a technicát.*

%%%%%%%%%

Oly szép és érdekfeszítő magyarázatot tartott mindenről, hogy ha Zürichben lalnék, semmi sem tartana vissza az egyetemről. Most is négy leány járt a technicára. Megnéztük az intézet szoborcsarnokát is és mindenütt, bár hova mentünk az ésszerű, csínnal párosult rendet, beosztást láttunk. Valyon van-e nekünk csak egy ilyen iskolánk is? Nem hiszem!

Tettmeier tanár úrnak órája lévén, velünk tovább nem időzhetett, hanem volt szíves elhívatni két magyar technicust névleg Zsarkó József zentai, Böszörményi Jenő nagyváradi fiatal embereket, hogy ha valamelyik ráér kalauzoljon bennünket a városban.

*Zsarlóval találkoztunk először, aki felvezetett a magyaregyletbe. Itt beírtuk nevünket az emlékkönyvbe és rövid idő múlva eltávoztunk. Lemenet találkoztunk **Böszörményivel**, ő már minket keresett és kért, hogy velünk jöhessen; persze mi örömmel fogadtuk kérését, most már két ismerőssel folytatva megkezdett szemlénket.* * [*"BÖSZÖRMÉNYI JENŐ (Érkeserű, 1872. ápr. 23. - Budapest, 1957. aug. 8.)

1893-ban szerezte meg gépészmérnöki oklevelét Zürichben. Először a Ganz-gyárban, majd 1896-tól a Fegyver- és Gépgyár konstrukciós irodájában dolgozott. Megbízák a gyár - egyben hazánk első - dízelmotor tervezőirodájának megszervezésével, vezetésével, mely iroda 1898-ban jött létre. 1899-ben elkészült az első magyar dízelmotor. A magyar konstrukciót Rudolf Diesel „Ungarische Bauart”-nak nevezte el. A Böszörményi vezette szerkesztési iroda önálló konstrukciókat tervezett, melyekkel elismerést szerzett.

1902-től a franciaországi Westinghouse-cégnél dolgozott mint motortervező és főmérnök. A motorizáció óriási jelentőségét és jövőjét felismerve benzinmotor specialista lett. Javasatait elfogadva a cég előállította a híressé vált „Westinghouse” autómobil.

Nagy elméleti tájékozottsággal, gazdag külföldi szerkesztői gyakorlattal vállalkozott a magyar nagyüzemi sorozatú autógyártás elindítására. 1909-től a francia cég aradi fiókgyárában, majd jogutódjánál a MARTA Autó Rt.-nél főmérnökként dolgozott. 1911-1915 között a magyar Benz Autógyár, s 1915-től a MARTA Autógyár műszaki igazgatója volt.

1924-1931 között a Magyar Általános Gépgyár műszaki igazgatójaként vezette a cég automobil-gyártását, úttörő munkát végezve. Érdeme a MAGOMOBIL- és a MAGOSIX-típusú autók sorozatgyártásának bevezetése volt. Műve Az automobil-motorok. Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye, 1909.”]

Lesétáltunk a tó partra, majd a gyönyörű fekvésű Bellveder (jó sör) nevű kertbe mentünk fel. Ez a mulató a városnak egy remek magaslatán van és a nevéhez méltó jó sörrel dicsekszik. Innen egy teljesen bajor berendezésű sör-csarnokba mentünk; itt leányok szolgálják ki a vendégeket, csinos fedeles korsókban hordva fel a kitűnő bajor sört. Minden asztalon a nálunk szokásban lévő péksütemény helyett, keményre főzött és különböző színekre festett tojás van feladva bajor szokás szerint. Mivel az ablakok üvegei mind festéssel vannak ékítve, a nap sugara nehezen tör rajta keresztül és így az egész helységben félhomály dereng. A régi magyar egyenes hátú, keskenyfaragott támlájú székekhez hasonlók és kecskelábas asztalok teszik a berendezést sajátosulv.

%%%%%%%%%

*Mint már említettem otthonunk a „Hotel Central”-ban volt, ide kísérték vissza **bennönket** [újra meg újra következetesen használja a Napló írója a „bennönket” szót, mintegy az alföldi nyelvjárást, az „ö-zést” idézve...] új ismerőseink és névjegyeiket átadva búcsút vettek tőlünk.*

Ebéd után Tettmeier úr keresett fel bennönket és vele együtt kísértünk a vasúti parkba; közvetlen a város mellett lévő Metli hegyre volt tervünk felmenni, itt vártuk be a fogaskerekű indulását. A vonat a temető mellett visz fel és így sajnos csak távolról, de mégis láthattuk a halottégető kemencéket füstölgő kéményeikkel.

Felérve a hegyre kedves szép kilátás nyílik a városra, úgy szintén a Limát és Zürichi tóra. Innen láttuk a Rigit, de a Pilátusnak csak a lába tudott kibontakozni a ködből. 5 óráig gyönyörködtünk a Pazar diorámában, aztán lejöttünk.

Vacsorára a tanár úr hítt meg bennönket és így a viszontlátásra vettünk búcsút tőle.

7 óráig még volt szabad időnk, elmentünk a híres Henneberg féle selyem üzletbe. A roppant helyiségben mindenütt nők vannak alkalmazva úgy a pénztárnál mint a könyvvitelnél is, néhány férfi csupán a nők szolgálatára van ott, nehezebb csomagok kezelése végett. Mielőtt távoztunk volna, selyem kendőket vettünk emlékebe.

A Limát partján haladva és bámulva azt a kellemes tisztaságot ami itt uralkodik, tűnt szemembe egy a Limátra épített csinos házikó. Ez a mészárszék, itt van a vágóhíd is, itt a víz felett a hús mindig friss és a vágással járó kellemetlen piszkot is elkerülik. Meglepetve figyeltem a sok 3-4 emeletes házacsokát, melyek mint hallottam mind faházak voltak.

*Végre vacsorázni mentünk és mikor tanár úr leírása után rátaláltunk lakására kedves apa meglepetve mondta, hogy **ő mint teologus** ebben a házban lakott. [ez az 1866-os vagy 1867-es évben volt, tehát mintegy 26 évvel korábban]*

*Vacsora alatt a többek között borjú sültet is hoztak fel, mit az ottani szokás szerint egy darabban tettek a házigazda elé felszelés végett. Tea után a szalonba mentünk át, hol a házikisasszony Elza, majd a tanár úr felesége zongorázott és igen szép iskolázott hangon énekelt. **Tettmeierné nővére** a berlini opera rendes énekesnője volt, 60.000 márka évi fizetéssel, 29 éves korában elhalt. Remek szép koszorúi, a többek között egy ezüst babér koszorú is Tettmeierné birtokában van. [minden bizonnyal Tettmayerné, azonos Reicher-Kindermann Hedwig (*1853 München + 1883 Triest) akkori idők híres Wagner-énekesnő egyik húgával. Bővebbet a Napló után a „Megjegyzéseknél”. (<http://www.jewishencyclopedia.com/> 2007)] [6]*

Elzán kívül, ki 16 éves lehetett, még két, egy 12 és egy 3 éves fia van a tanár úrnak. Valamennyi dicsekedve ejti ki azt a néhány magyar szót, amit tud. A kellemesen telt este emlékével tértünk lakásunkra.

%%%%%%%%%

A Rigi. Május 14.

Reggel 6 órakor indultunk Luczernbe; Zürich elhagyva gyönyörű völgyben kezdtük meg utunkat. Az idő a lehető legkedvezőbb volt reánk nézve és annyival inkább kívánatos is, mivel a Rigire akartunk felmenni.

De én Istenem, ugyan hogy is kezdtem én e leírást!? Hisz nem az én szerény szóbőségem, de az irodalom összes jelzői kevésnek bizonyulnának a vidék bájának ecseteléséhez. Az a kis zugi tó oly valami egyszerű, kedves kép. Mint mikor a fiatal leány első báljába kipirult arcza lázasán várja az indulást és sejtelve sincs arról, hogy milyen elragadó szép!

A nap mind magasabban látszott állani az ég boltozatán, a láthatár lassan-lassan tárgult, és a messze távolban előtűnnek az Alpok fejedelmei: „egy fejjel magasabb mindegyiknél”, a Pilátus és a Rigi.

Ami Luczern fekvését illeti az sem enged ám maga után semmi kívánni valót! Míg körülötte a havasok óriási bástyafalat képezve tornyosulnak, előtte kicsi tavacska, itt-ott a hegyek lábánál elszórt villák, kissé távolabb az Aár folyó tesz igen vonzóvá vidékét. Luczernből Vitznauba hajón érkeztünk, innen fogaskerekűn mentünk fel a Rigire 1800 m. magasságra.

Ami a vonat útját illeti az megdöbbenően szép! Csak az előző nap ásták ki a hóból és adták át a forgalomnak. Míg a Rigi fele útján lévő Kaltbadnál az emelet ablakán túl ért a hó magassága, kissé odább egy őrház az egész tetőzetéig borította el; ennek az ajtaját akkor ásták ki.

Istenem, hát azért teremtetted az ember a Te képedre és hasonlatosságodra, hogy elemeiddel daczolva és szembeállva velők utat törjön. Hozzád a magasba és ne elégedjék meg a földnek porával melyből alkotád?! - A Te akarattal van mind ez Uram, Te segíted a nagyratörő lángelméket céljaikhoz; áldott legyen érte nagy Neved! -

A vonat útja csak a legszükségesebb szélességbe van készítve a szikla oldalába, melyet örökös hó borít. Szemlélve az isteni képet, tekintetünk egyszerre a mellettünk tátongó mélységre esik; felocsodunk álmainkból, kezünk önkénytelen imára kulcsolódik: „Uram a Te kezeidbe ajánljuk a mi lelkünket.”

Felérve a hegy tetejére a kilátás szabad, nagyszerűen látszik az Alpok felséges csoportja és a közöttük fekvő nyolcz nagyobb tó.

Ezt látva, már nem csodálkozik az ember, ha látja a temérdek látogatókat ide igyekezni. Mi is találkoztunk két előkelő magyar hölgygel, kik Kolozsvárról jöttek ide. Az egyik lehetett úgy 50- és 60 között, a másikról csak azt tudom, hogy az édes anyja az előbbinek. Egy tágas terasszon épen leveleket írtam itthon lévő kedveseinknek, akkor szólítottak meg a hölgyek, hallva, hogy mi is magyarul beszélgetünk.

%%%%%%%%%

Indulásig még pár percnyi szabad időm volt, apró égszínkék virágocskát szedtem a hó közül, mit egy csokor vett havasi gyopárral együtt emléke haza is hoztam.

A vonat jelt adott az indulásra és mi elfoglalva helyeinket beszálltunk újra Vitznau állomáshoz, útközben gyönyörködve az állomással szembe eső óriási hosszú sugaras vízesésben.

A Vierwaldstetti tó. Altdorf. Tell emlékek.

Witznauból a Vierwaldstetti tavon hajóztunk Thielenbe, honnan tovább Altdorfba kocsin mentünk.

Vitznauból Gerschaba, óriási kanyarulattal kerülve meg egy benyúló földnyelvet, érkeztünk. Gerschautól vissza tekintve látszik Schwitz felett a Gross és Klein Myten csúcsa látszik kiemelkedni. Innen láthattuk balról a parton a parton sűrű lombok közé épített Tell kápolnát, melyhez a tóból lépcső vezet fel. Jobbról a fordulónál még a kápolnát megelőzőleg érzük a Schiller emléket. Ez a tóban körülhajózható természetes szikla oszlopból áll, sima lapján a bevéséssel: „Dem sängers Tell Friedrich Schiller. Die Urkantonen.”

A Vierwaldstetti tavat a Gross és Klein Nasen beszögelő sziklát osztja majdnem két részre, természetes kaput képezve a tó közepén.

Altdorfban ebéd után sétálni indultunk. Altdorf egy kis falú emeletes ház-sorokkal, amely házak földszinti helységei többnyire üzletekkel vannak elfoglalva. Bámulja az ember, hogy tud itt az a sok kereskedő megélni, hol itt a vevő?

A szálloda egyszerű, tiszta, kényelmes és minden olcsó. Egy reggeliért 40 centimet fizettünk; volt egy kanna tej, kávé, hozzá kenyér, sütemény, vaj és kétféle lekvár. Ha mind megeszi az ember akkor is csak annyit fizet, mint ha csak az egyiket kóstolja meg.

Altdorf főutcáján van egy szobor és egy torony emelve annak emlékére, hogy hol lőtte le fiafejéről Tell az almát. Tell helyén egy kő szobor áll őt ábrázolva, a második nyílvezzővel, ami miatt halálra ítélték, a tornyocska mutatja a kis fiú helyét.

A piczike kis kath. Templomot is megnéztük; körülötte a falu halottai alusszák örök álmukat virágos hantok alatt. A sírkert vasráccsal kerítve virágos koszorút képez a templom körül.

%%%%%%%%%

Estefelé átsétáltunk Bürglenbe, hol Tell volt lakóházát és sírját néztük meg. Bürglen még sokkal kisebb és egyszerűbb falú mint Altdorf. Egyik utca szegletén oszlopon Tell és kis fia állanak kőből kifaragva életnagyságban. Az oszlopon ez áll:

*„Wie hat uns Tell bevent?
Durch Muth und Beiderkeit.
Thu Schweizer deine Pficht,
Dann stirbt die Freiheit nicht!”*

A volt lakóházán ugyancsak Tell van kis fiával, aki a kezében tartja az átlőtt almát. Ez az emlék vaslemezből van kivágva és a falba erősítve.

Nem messze a háztól van Tell örök nyugvóhelye, repkénnyel befuttatva; innen is hoztam egy kis ágat.

*Visszafelé menve a természet buja növényzete kötötte le figyelmünket. Mindenütt kőből összerakott kerítések vannak és a kő közül gazdagon csüng alá az a kis lefutó virág, amit mi itthon nagy gonddal is alig tudunk megtartani. Vacsora után kis szobánk erkélyén söröztünk; a fapapucsos gyermekeken mulatva, ezek emlékembe hozták azt a **régmúlt időt** [19 éves!] mikor én, még „kis fiú” koromban kedves apáéktól messze elfutva Budapest utczáin, nyelvemmel csettengetve utánoztam a kövezeten szaladó lovak patkója ütenyszerű csattogását.*

Május 15.

Korán keltünk fel, mert még a vonat indulása előtt Altdorf megett lévő magaslaton épült kápolnához akartunk felmenni, miután figyelmeztetve lettünk az onnan nyíló remek kilátásra. Persze, hogy szép! De hát, hol nem elragadó itt minden?

Innen láttuk Staufacher lakóháza tornyát is Altdorf és Erstfeld között.

A gyönyörű vadgesztenye fa alól, amely e kis dombtetőt fedé és árnyékolja be, egy szál nefelejtset hoztam.

Majd érkezett az indulási idő, kocsira ülve lehajtottunk a vasúti állomásra, ahol Lugánóig váltottunk jegyet.

Gurschnellen állomást elhagyva értük az első görbe alagutat. Balról a hegyoldalt lavinák borították óriási tömegben és alattunk rohant a víz a Reussba. Amint a második görbe alagútból kiértünk, közvetlen Vassen állomást érintettük; 931 m. magasságban a tenger színe felett. A görbe alagút míg a hegyben fordul, emelkedik mindig magasabban. Igazán borzadalmas helyek ezek, az embernek kemény szívűnek kell lenni, hogy élvezni tudja e vadregényes helyek csodáit.

%%%%%%%%%

Úgy érzi az ember magát, mint ha egy óriási labdában lenne, melyet láthatatlan erő dobál szeszélyesen a levegőben. A föld alatt halad előre és tör a magasba fel, ha kiér csak addig van az Isten szabad ege alatt, míg egy hajmeresztő mélységen keresztül vezető hídon a másik alagútba be nem bújik. Tudja az Ég, hány száz méternyi mélység tátong a két hegy, illetve alagút nyílást összekötő híd alatt, hol: „Mint az örült, ki letépte lánczát.”, vágat a Reuss.

Görschennél értük a nagy alagutat, mely a Szt. Gotthardon vezet keresztül; 1109 m. magasságban. 25 perczig tartott, míg gyorsvonattal áthaladtunk az alagúton, először Ariolát érintve. A sok alagút miatt egész nap égett a gáz a vasúti kocsikban. Az alagútban aláépítésekkel tartják fel az irtózatossá menynyiségű sziklatömeget.

Kitekintve a kocsik ablakán, roppant nagy csiga lépcső alakjában látszik a vasútvonal alattunk az alagutak ki- és bejáratával. Érdekes képet nyújt a bentszorult füst, ahol rést talál igyekszik ki a szabadba még 10-20 percczel később is a vonat után.

Az itt uralkodó viharok elleni védekezés céljából a házak fedelit kőlapokkal fedték.

Lovargót elhagyva még két sorban látszik alattunk a vasútvonal, ezekre a hegyekbe forduló görbe alagutakon jutottunk le 6-8 percznyi idő alatt.

Utunk Altdorftól kezdve a Reuss, később a Ticino partján vezetett. Bellinzónánál a gránitbányát láttuk, majd egyik hegytetőn lévő templom és várrom vonta magára a figyelmünket. Továbbá a várerősítés a Szt. Gotthard védelmére.

Luganó felé haladva remek kilátás nyílt a Lago-Magiorera és a tóparton lévő Locarno városra. Ismét hegyre emelkedtünk fel, remek gesztenye erdőn utazva át. Feltűnt, hogy az olaszok fecskéfészek módjára építik össze házaikat.

Luganóba d. u. 3 órakor érkeztünk meg; a legközelebbi vonat indulásáig lementünk a Lugano-i tópartra sétálni és egy kicsit a várost megtekinteni. Megjegyzem, a vasútiállomás a város egyik magasan fekvő részén van, ide fogaskerekű is vezet fel, ezt használtuk visszafele is.

A tó partja a körülötte lévő délvidéki növényzettel beültetett parkkal tündéri szép, de a városban irtózatossá, valóságos bűzt gerjesztő, az olaszokat jellemző piszok már feltűnik.

5 órakor indultunk Milánóba a Lago di Luganon keresztül. A vonatról teljes szépségben látható Luganó és környéke. A sok ágra oszló tó partjain az erdőkkel benőtt, szétszórt falvakkal és nyaralókkal élénkített hegykoszorú bájos keretet képez.-----

%%%%%%%%%

A csomag átnézése. Comó városa.

Chiasso végállomás Schweizban, itt megvizsgálják az utasok csomagját, nem visznek-e valami vám alá eső tárgyat, teszem fel dohányt, szivart, selymet stb. a határon át. Én erről teljesen megfeledkeztem, csak mikor kedves apám kérdezte, hogy a Zürichben vett kendőket hova tettem, vallottam be szurkolva, hogy bíz azok a táskában vannak.

A szemlénél én álltam a táskánk mellett ártatlan képet vágva; szerencsémre egy felsőbb hivatalnok jött hozzám. Megkérdezte, van-e dohány a táskában? Tiszta lelkiismerettel feleltem, hogy nincs és ő meg sem nézve krétával megjegyezte, mire azután mi mehettünk szabadon. Amelyik utashoz csak közönséges szemlész ment, annak a legkisebb csomagját is kibontották oly szigorú a szemle. Hely! Ha meglátják a selyem kendőket gyalog jöttünk volna haza Chiassóból! Jó séta!

Elhagyva Chiassót Olaszország határában voltunk és Comóval el is értük az első olasz várost.

Milyen Comó tályéka? Mikor gyermekkoromban a mesék világában éltem, egy-egy ilyen este a sok szép mesétől megittasulva ilyen álmaim voltak. Most is gyermeknek képzelem magam, vissza idézve emlékembe azt a sok tündér mesét amit hallottam, találgatom, valyon melyik tündér hol lakik? Csak nézek, csak bámulok, csak várom melyikből hozza a tizenkét hattyú Árgyirus királyfit, hogy azután tündér Ilonát is magukkal vigyék! Az lehetetlen hogy ez igaz legyen!

Pedig az. Valósággal azt hiszi az ember, hogy az a sok tündérmese mind innen került szárnyra oly tündéries itt minden. A Comó tó partját övező hegyoldalakban vannak ezek a várkastélyok, pálma, narancs ligetek, és a természet pazarul, minden színében pompázó gazdag növényzetű parkjai közepette. A valódi művészileg tervezett és épített fehérmárvány paloták száz, meg száz tornyocskáikkal elképzelhetetlen remekei az építészetnek. Mindenféle képviselve van itt, de kiválasztani, hogy melyik mégis a legszebb, lehetetlen volna. Ez a Comó tó környéke, a megtestesült tündérmesék hazája!

Turin. Látogatás Kossuthnál.

Távolabb, Comót elhagyva Menza [?] vonja magára figyelmünket, az olasz király nyaralójával. Itt már az olasz síkság is előtűnik és jólesik legeltetni szemünket, mintegy megpihenve rajta, a sok hegy, szikla stb. után.

Milánóban este 8 órakor, innen tovább Turinba 11 órakor érkeztünk a gyorsvonattal és az „Alberto Comercio”-ba szálltunk meg.

Turin a legszebb város, amit még életembe láttam. Remek szép nyílegyenes széles utcái két oldalt fasorokkal vannak beültetve árnyas, kellemes sétányul szolgálva a járókelőknek.

%%%%%%%%%

Nagyobb utcák keresztezésénél szobrok vannak felállítva, itt-ott gyönyörű parkok narancs és citrus fákkal beültetve, díszei a városnak.

Egész délelőtt a városban járkáltunk, megvettük az emléktárgyakat amit magunkkal hoztunk [vajon mi lett a sorsuk, hol vannak ezek az emléktárgyak...??] és megnéztük a nevezetesebb szobrokat; ezek közül néhányat felemlíték.

A Garibaldi szobor a Pó melletti sétányon „Corzò Cairolì” van. Egy sziklán áll két kézben keresztben tartott karddal Garibaldi. A talpazat bal sarkán női szobor, Itália látható, a fején öt ágú arany csillag ragyog; míg baljában koszorúzott zászlót tart, jobb kezében buzogányos nyélben harczibárd van. A bal sarkon, a Po felől egy mérges oroszlán lapul. A felírat következő:

a homlokzaton:

a Po felől:

A	I
GARIBALDI	MILLE
Torino	-----
MDCCCLXXXVII	

%%%%%%%%%

Óriási remek szobor a vasúti munkálatok nehézségeit feltüntető, küzdő olaszokat ábrázoló emlék.

Mesterséges sziklacsoportozat tetején alig érintve lengő alakban egy angyal áll, a feje felett csillag, kezében egy ágat tart. Lábánál egy lapon az olvasható: „Tommeille Dratoni Grandio”. A sziklában 8-10 életnagyságú szobor van, melyek mind egy cél elérésére vágyó, küzdő emberiséget tüntetik fel. Egy alak már fele útján van, de egy leomló kődarab épen a mellére esik úgy löki vissza, kivitele oly megkapó, hogy magyarázatra nem szorul. A másik már az angyal lábához közel kúszik, a remény és kétség, hogy vajon feljut-e remekül van visszaadva rajta.

Albertó Filibertó az életnagyság másfélszeres alakjában van lovával együtt egy hosszúkás talpazaton, melynek mind két oldalát történeti képet ábrázoló dombormű díszít. Albertó abban a pillanatban van megörökítve, mikor Sennánál a lovat kilövik alóla és az összerogyik.

Itt van még Emanuel Filibertó és Cavour szobor is, de ki tartaná emlékében egyszeri látásra azt a sok szép mindent? ~

Majdnem ehetetlen ebéd elköltése után felkerestük Kossuth lakását, mely a Via dei Mille nevű utca 22. száma alatt volt.

Nagyon sokan voltak akik hallva, hogy nem sokára meglátogatom szegény öreg Kossuthot és beszélni is fogok vele, örömmel léptek volna helyembe. Én is örültem, de minél közelebb jutottam a várva-várt pillanathoz, mikor az az öreg hazafi mindnyájunk édes apja kezét megcsókolom, evvel gyermeki tiszteletemet és igaz szeretetemet egy parányi részét lábaihoz rakhatom, annál jobban marcangolta szívemet egy akkor még előttem is megmagyarázhatatlan fájdalom.

%%%%%%%%%

Délután 1 ¾ órakor küldtük fel névjegyünket hozzá és ő azonnal fogadott. Belépve szobájába a mély megilletődéstől áthatva lezárt ajakkal álltam előtte.

Mikor bámulatos önuralommal közönyös, sőt mulattató dolgokat beszélve igyekezett lelkünket életre hozni, mindannyiszor éles törként járta át szívemet az a tudat, hogy mi megjelenésünkkel a hontalanság talán már gyógyuló sebét szaggatjuk fel. De talán nem is volt hontalan! Inkább úgy volt, mint a vándor madarak, amelyeknek „két hazát adott végzetük.” Száműzve bár a haza földjéről, az övé maradt az és Isten kegyelmével őt is megtartottuk magunknak.

Az olasz honban is otthon volt, mert a köztisztelet és becsülés fogadta őt és családját is mindenütt.

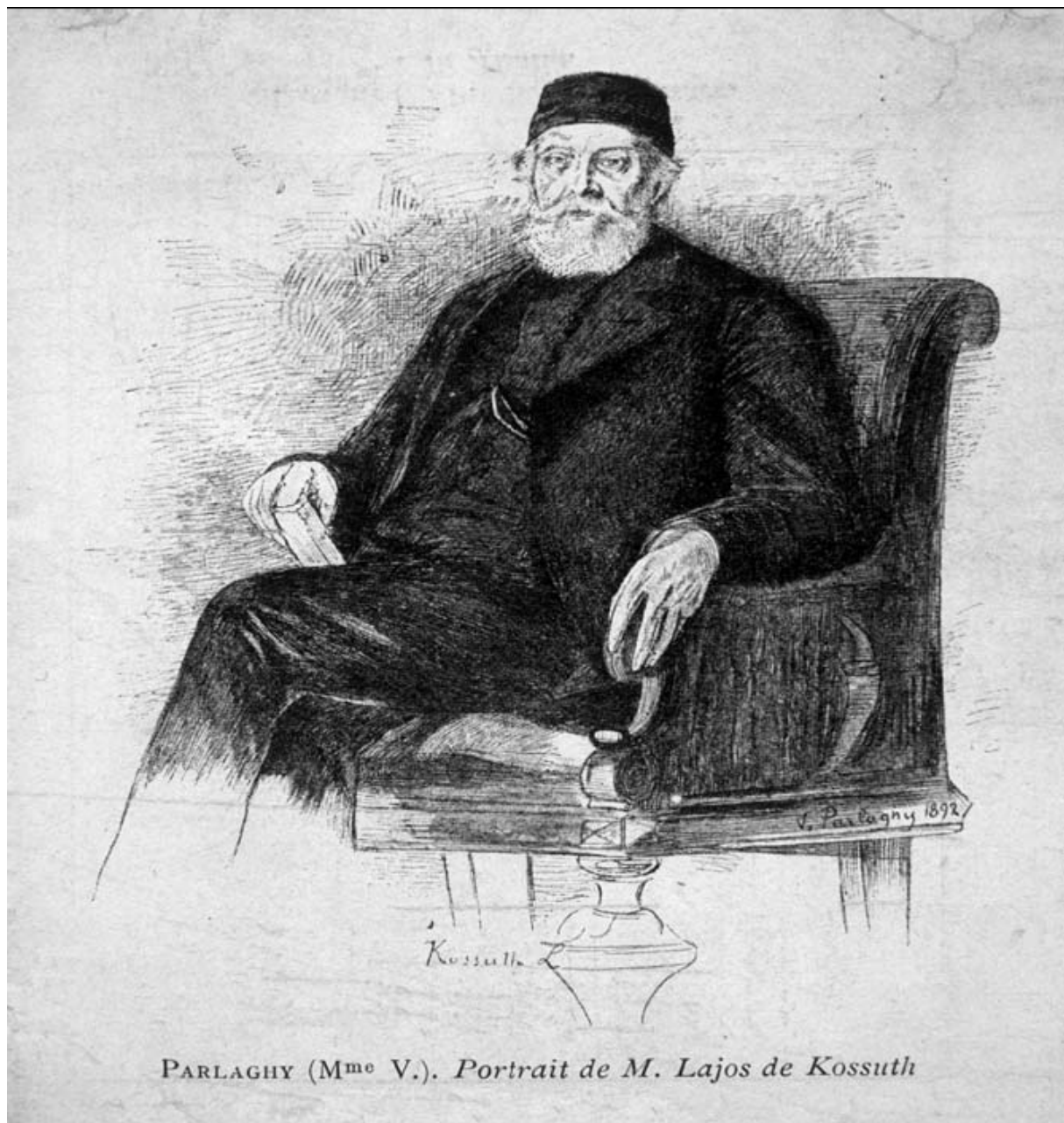
2 óra 20 perczig, tehát tovább fél óránál időztünk nála. Ez idő alatt élénken beszélgetett velünk. Felhozta a felekezeti iskolák állami viszonyit, melyeket kedves apával tárgyaltak. A nemzeti érzület hanyatlásáról szólva mondá, hogy ő a távolból jobban észreveszi ezt mint mi, akik a viszonyok között élünk.

Kérve őt, hogy írjon az „Emlékkönyvembe” felhozta, hogy járt az amerikaiakkal. Az amerikai élelmes nép lévén jelesebb férfiak kézíratait is értékesíti és ez ügyben kétszer keresték fel Kossuthot. Először azt válaszolta: „Ha a „tízparancsolatot” újra szerkesztenék belevetetném, ne kívánd a te felebarátodnak sem ökrét sem szamarát, sem autographiáját! Persze ezzel ismét adtam Magának kis húgom igen szívesen beírok az „Emlékkönyvébe”!”

Reszkető kézzel, lassan bár, de szemüveg nélkül írta be: „Kossuth Lajos 90 éves korában.” Mikor mondtuk, hogy a látogatás volt utazásunk főcélja, azt jegyezte meg: „Nem fizeti ki magát!” Eltávozásunk előtt kezet csókoltam neki, mire ő megcsókolt homlokomon és én is vissza csókoltam; érezve, hogy a látogatásunk kifizette magát.

%%%%%%%%%

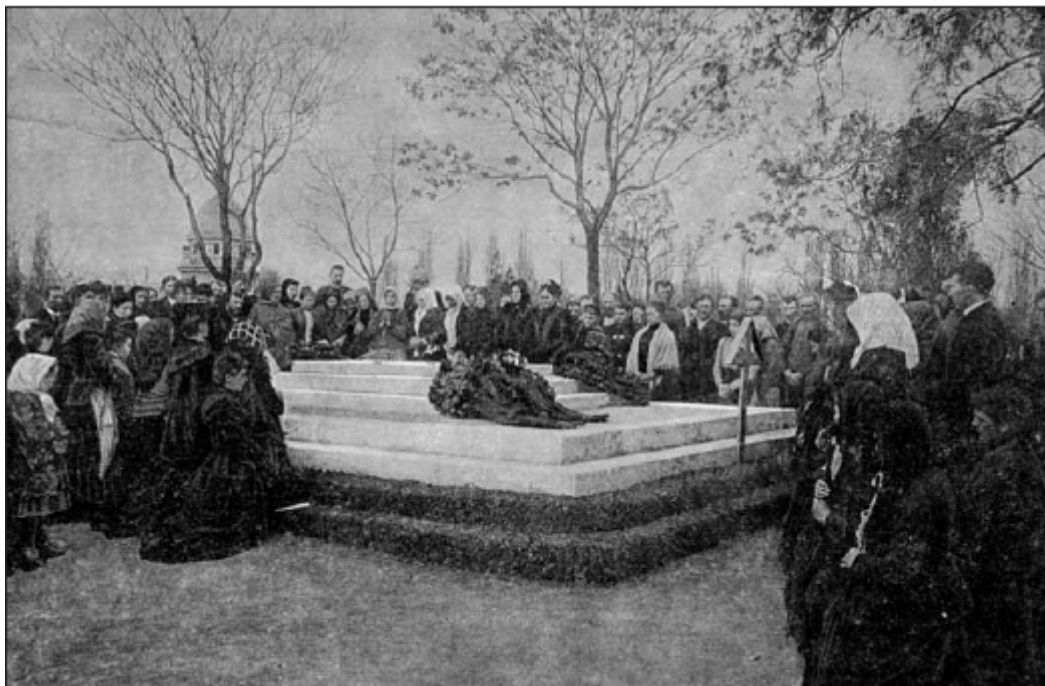

[Lajos Kossuth (auch Ludwig Kossuth) (* 19. September 1802 in Monok, Komitat Zemplén, Ungarn; † 20. März 1894 in Turin, Italien) war Rechtsanwalt, Politiker und ein bedeutender ungarischer Freiheitskämpfer, der sich bis zu seinem Tod für die Unabhängigkeit Ungarns von der Donaumonarchie Österreich (ab 1867 Österreich-Ungarn) einsetzte. Er gilt als ungarischer Nationalheld.

1867 wurde Lajos Kossuth im Rahmen des österreichisch-ungarischen Ausgleichs amnestiert, in dessen Folge auch Kaiser Franz Joseph I. von Österreich zum König von Ungarn gekrönt wurde. Als Gegner dieses Ausgleichs verblieb Kossuth aber im italienischen Exil. Ohne sein Ziel zu Lebzeiten erreicht zu haben, starb er am 20. März 1894 im Alter von 91 Jahren in Turin.]

%%%%%%%%%

Két évre ez utazás után 1895 márczius 31.-én voltunk fent Budapesten szegény jó öreg úr ravatalra helyezése alkalmával. Mikor azt a tenger népet könnyezni láttam, nála tett látogatásom óta a lelkemben fájó sebet begyógyulni éreztem. Most tudtam meg, hogy miért fájt nekem őtet látnom! Akkor még életben, de idegen hazában volt, most bár holttestét hozzák, a remény azon édes meggyőződéssé válik lelkemben, hogy poraival együtt lelke, szelleme is jön és köztünk él mindörökké!!

[„Kossuth temetése”. [www-lehozat](http://www.lehozat)]

Az idő telt, mi a d. u. 2 ½ órákor induló vonattal visszaérkeztünk Milánóba.

Milánó.

Milánóban az „Isolabella” szállodában béreltünk szobát. Kissé rendbe hozva magunkat a népkertet néztük meg. A Cavour szobor is egyik remeke a szobrászatnak. Magas talpazaton Cavour áll, jobbában papírtekercset tart. A talapzat lépcsőzetes alján női szobor látható ülő alakban fejét koszorú és arany csillag ékíti; a homlokzat lapjára arany betűkkel írja e szót: „Cavour”. A híres székesegyház is megnéztük kívül, belül. Igazán nem lehet csodálni, ha azt örökké renoválják. Az a temérdek tornyocska ami a gót stílusban épített templom díszét képezi, teszi eredeti széppé a homlokzatával a „Piazza del Duomo” néző székesegyházat.

Mivel az eső esni kezdett a Viktor Emanuel fedett áruccsarnokba mentünk. E csarnokot négy sarokkal egymásnak fordított L épület képezi, mely közepén egymást keresztező 8-10 m. széles járdával van ellátva.

%%%%%%%%%

*A járdát az épület tetőzetével egy vonalban üvegfedél fedi a keresztezésnél óriási kupola összpontosítja őket. A remek épületben kávéházak, cukrászdák és mindenféle árucikket tartalmazó üzletek vannak. Itt járkáltunk vacsoráig, **villany fény** mellett gyönyörködve a szebbnél szebb kirakatokban. [Milánó, 1893!]*

Este korán tértünk nyugalomra, mert másnap reggel már 6 órakor indultunk Velenczébe.

Május 17. Velence.

Milánóból elindulva utunk rizsföldek és tekintettel a nagybani selyemtenyésztésre eperfa ültetvények mellett vezetett.

Majd Bresciát érintettük, mely fellegvárról tűnik ki a szép erdőkkel benőtt hegyek között. Elszórtan villák látszanak citrom és narancsfákkal körülvéve a Monte Belló hegyen. A hason nevű állomásnál remek szelídgesztenye sorok.

***Vicenzánál** [a Napló-író itt az utazásban előre ugrik, hiszen Vicenza Padua és Velence ELŐTT van] igen érdekes vár vagy templom romok, fával benőtt tornyokkal regényes képet nyújtottak. Ponte di Brentó állomásnál igen szép várkastély vonja magára figyelmünket. A körülötte elterülő parkon keresztül vezető bejárat végig szobrokkal van ékesítve.*

***Lovrató** [helyesebben: Lonato] régi, omlatag várfallal kerített város, szép kupolás temploma van.*

*A Garda tó partján **Perchiera** [Peschiera a város neve ma] erősséget láttuk, bár az esős idő a kilátás szépségét homályba burkolva veszi el tőlünk.*

Távolabb Veronát érintettük, 11 óra volt, mikor az állomásra megérkeztünk. Noha már megelőzőleg valami sonkaszeletet ettem reggeli képen, kedves apa unszolására, hogy igyam egy kis kávé, az állomási étterembe mentem. Rendeltem magamnak, de az idő telt, már alig volt pár percem a vonat indulásig, akkor hozzák a kávé, mégpedig fekete kávé! Mi az ördögöt csináljak már most? Hogy magyarázzam meg ennek az olasz kelnernek, hogy nekem tejes kávé kell!? Legokosabbnak véltem fizetni és meginni a fekete kávé. Így esett meg, hogy 11 órakor d. e. Veronában fekete kávé reggeliztem. Verona hegytetőn épült, erősséggel körülvett város.

Páduában 1 ½ órakor érkeztünk; az eső esik, a homályos komor idő az ember kedélyét is lehangolja, komorrá teszi.

A velencei állomáshoz a tengerbe beépített velencei hídon jutottunk be, Az állomásnál majd elvert bennünket a sok gondolás és hotel szolgálta stb. ajánlva szolgálataikat.

*A szó teljes értelmében véve, úgy másztunk be egy gondolába, amely a Szt. Márk tér közelében lévő „München” szállodába vitt bennünket. „**Gondolám, jó a gondolán, nem jól gondolám, nem jó a gondolán!**” [☺, hi hi hi, ez nagyszerű...]*

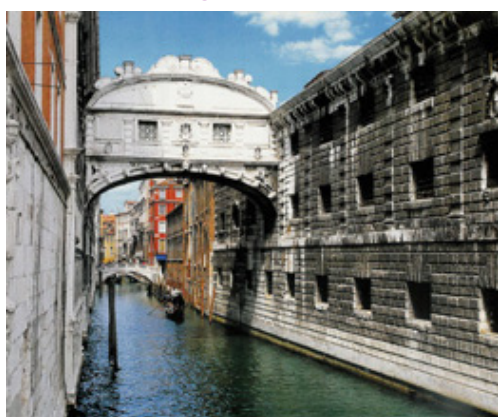
%%%%%%%%%

Mintha egy hosszú kecsge orrú csónakra egy gyászocsi sátrát erősítenének rá; úgy néz ki. A szűk sátoron két-három kerek ablakocska van, belől pedig alacsony zsámolyszerű ülőke néhány ember számára. A sátor ajtaja oly szűk alacsony juk, igazán csak arra való, hogy az embert halála után úgy dugják bele. Én részemről a magam jószántából nem ülnék többet bele! Az egész különösen feketére festett színe miatt volt rám nézve visszataszító. Nagyfokú költői elfogultság kell hozzá, hogy az ember ideális hangulatba ragadtatva érezze magát benne. A gondolasok végtelen ügyessége az, ami valósággal bámulatra ragadja az embert. Egy-egy csatorna görbületénél, ami a házak szegletei miatt egészen merevek és alig 2-3 m. átmérővel bírnak, összetalálkozik 6-7 gondola és az ember csodálja azt a gyakorlottságát a kéznek, amely képes a gondola gyors siklása közben a kormányt oly biztosan tartani, hogy bár csak pár cm. Távolság van köztük, nincs rá eset, hogy egymást meglökjék, vagy csak érintsék is.

Leszavaztam a város, illetőleg a főcsatorna gondolán való megtekintését, így a folyton ott közlekedő kis gőzhajóra szálltunk be. Az utcákat csak szűk sikátorok képezik, itt és tereken jár az ember gyalog, másutt a gondolák és hajókkal közlekednek.

Mint már említettem a főcsatornán „Grand Canal” menve, illetve hajózva, elragadtatással figyeltem a szebbnél-szebb fehér márványpalotákat. Ugyancsak innen láttam a sóhajok-hídját is, amely egy keskeny mellék csatorna felett két, egymásnak szembe lévő épület második emeletét köti össze. Az egyik épület a törvényszék ítélő palotája; innen vezették át az elítélteket a másik épületbe, hol azután a kivégzés történt. Azért nevezték el ez átjárót sóhajokhídjának.

Roppant érdekes volt előttem egy templom is amelynek a küszöbéhez kötnek ki és közvetlen a csónakból lépnek a hívek Isten házába. A gyönyörű márvány paloták sorban emelkednek a főcsatorna két oldalán, de az évek óta összehalmozott szenny, ami ellepi őket, végtelen sokat levon az értékükből, az olasz rendetlenséghez nem szokott népek szemében.

A délután legnagyobb részét a Szt. Márk téren töltöttük megbámulva a dogé palotáját, mely valóban remek monumentális épület. Lapos tetejét vasrácsoszat szegélyezi, erkélyszerűen futva körül a magas épületfalait. A második emelet tarkára festett, simára kidolgozott oldalán óriási gót ablakok vannak, ezek felett minden pár ablak fölött kerek nyílások és úgy ezek, valamint az ablakok különböző mintákkal ékített festett üveggel vannak ellátva. Az első emelet elejét nyitott oszlopsor tartja; ezek az oszlopok gót ívekben jönnek össze; felettük márványból kidolgozott remek ajour munka képez pompás díszet, mintegy két méter szélességben.

%%%%%%%%%

A temérdek oszlop megannyi változatos mozaik mintával van kirakva, az ember alig képes megválni tőle, hol egyik, hol másik tűnik legszebbnek fel.

Remek épület a Szt. Márk templom is mely a hason nevű téren van és a tengerre néz homlokzatával; byzanci stíl rajta az uralkodó, bár hegyes tornyocskái felváltva a kupolás tetejű tornyokkal inkább gót ízlés.

A Szt. Márk tér tengerfelőli oldala teljesen szabad, csupán két karcsú magas dór oszlop emelkedik ki a parthoz közel építve; tetejökön szárnyas oroszlán áll.

*A teret körülvevő paloták földszinti helységei mind üzletek, leginkább ékszer, velencei tükrök és más csecse-becséssel. Az eggyes, óriási, vagyont képviselő gyémánt és briliánt kirakatok mesés kincset érő diadémként övezik a Szt. Márk teret. Szerencsém, hogy nem hódolok a végtelen fény e Pazar halma-zának, mert különben talán még most is ott bámulnám és nyelném szemeimmel a művészies, különböző fantasztikus keretbe foglalt tükrök és **bihántok** [?] csoportját.*

Daczára a sok szépség bűvölő varázsának prózai lény lévén megéheztem és a vacsoraként elem tálalt pompás borjúszeletet találtam legelragadóbbnak és teljes odaadással élveztem is. Így neki készülve a tengeri útnak gondolára ültünk. - de nem olyan sátoros gondolára ám - és a tengerben horgonyt vetett „Massimiliano” hajóhoz evezünk be.

Velenczéből Triesztbe tengeren.

*A gondolából lépcsőkön felmentünk a hajó fedélzetére, innen pedig lépcsőkön le a hajó belsejébe. A csinos szalon veres bársony bútorokkal, tükrökkel és fafaragványokkal volt ellátva. A bútorok és általában mindenféle le volt **srófolva** [csavarozva, rögzítve] a padlózathoz. A hajó szalonjában helyet foglalva; miután tintát és papírt kértem, **kedves anyámnak** [Keresztes Teréz *18?? +18??] [7] írtam levelet. 11 órakor kigyulladtak a villanylámpák, az olajégőket pedig kioltva helyökre erősítették.*

Nagy sürgés-forgás kezdődött a hajón a matrózsereg kapkodva készülleteit tette az útra, a hajó bömbölő kürtölése háromszor ismétlődött, ijesztgetve a tengeren először járókat, s fokozva a félelmet mely a feltámadott szélvész miatt rémképeket rajzolt a gyengébbek képzeletébe. Kivártatva ágyúlövessel jelt adtak az indulásra és a mi ringó szalonunk elindult. Mi rögtön a fedélzetre siettünk, hogy elbúcsúzzunk a villanyfényben úszó így még bájosabb Velenczétől.

*A kivilágított **Livó** [Lido] és a Szt. Márk tér isteni képet nyújtott; a gondolasok remek énekének dallama kellemes andalítóan hatott reánk, amint az esti szellő hozzánk hozta a vízen.*

%%%%%%%%%

Lassan-lassan mind távolabb jutottunk a parttól és megfosztva a kedves képtől, visszamentünk le a hajó belsejébe.

Majd kijelölték éjjeli fekhelyünket és mi nyugodni tértünk. Én a nők szakaszában egészen a hajó orrában kaptam kajuttet és mivel nem volt kihez szólanom, lefeküdtem. A napi fáradalmak után, a tengeri betegségtől semmit nem rettegve, csakhamar álomba merültem. Egyszer csak felébredve mámoros fejjel, nem tudtam el találni, hol vagyok és mi az oka, hogy egyszer a fejem.. a másik pillanatban meg a lábam áll az ég felé? Végre tisztába jöttem helyeztemmel és nyugodtan fordultam másik oldalamra, hogy tovább pihenjek. Alig volt életemben kellemesebb ébredésem mint a második! Valaki kedves csengő hangon beszélt hozzám: „Édeském keljen fel, a papája már a fedélzeten várja!” Milyen varázsa is van az anyanyelvnek én Istenem! Ha soká nem halljuk, akkor érezzük annak igazán felvillanyozó hatását, édességét.

A hajón volt egy heves megyei család is és ennek egyik hölgy tagját kérte kedves papa, hogy keltene fel engem. Igen kedves élénk modorú leány volt; később jól megbarátkozva vele az egész hajót összejártuk kettesbe.

Hajnali négy óra lehetett, mikor a fedélzetre felmentem. A tenger már csendes, az éjjeli viharok nyoma sem látszik rajta; kivéve a fedélzeten, de azt a matrózok nagy buzgalommal siettek elhárítani. Alig voltak néhányan a hajón, akik megmenekedtek a tengeri betegség legyengítő kellemetlenségeitől. Mi, hála Istennek azok között voltunk, akik szánakozva nézték a már magukhoz tért betegek sápadt arcát.

Az időnk remek, a kilátás egészen tiszta. A sötét zöld tenger vizében Velence felé, hófehér habos vonal rajzolódott hajónk nyomába, nyílegyenes vonalban jelezve utunk irányát. A fejünk felett azúr kék ég lejjebb-lejjebb mind halványabb szint kapva körös-körül összeolvadni látszott a tenger sötét hullámaival, előttünk szokatlan, megkapó képet nyújtva. Alig egy óra eltelte után élveztem a talán legelbűvölőbb, legmagasztosabb panorámát. Tőlünk északi irányban, messze a távolban, az Alpok hólepte csúcsai kezdtek kibontakozni, melyeket a felkelő nap arany sugara bíboros fátyolba burkolt. A hajó egyik árboczához dőlve, e felséges kép varázsának teljesen átengedtem magam. Valami gyönyörű látvány volt, amint a schweizi havasok mindjobban előttűntek, a tengerpartból még semmi sem látszott így bizonyítva be természetben, hogy a föld gömbölyű.

Összetalálkozva hevesi ismerőssémmel, a hajó orrán tekercsekbe rakott kötelekre ültünk, élvezve a mi édes anyanyelvünket elbeszéltük egymásnak a látottakat. Mindaddig voltunk itt, míg a matrózok el nem szólítottak bennönket; közel voltunk a kikötőhöz. 7 ½ órakor értünk Triesztbe, hol csak kevés ideig szemlélhettem az óriási hajó rajt, tanulmányozhattam a különböző vízijárműveket, mert a vámhivatalba, majd pedig mivel alig fél óra múlva a vonattal Fiuméba indultunk a vasúti indóházhoz kellett sietnünk.

%%%%%%%%%

Emlékezve a még pár nappal ezelőtti podgyász vizsgára, óvatos voltam, a selyem kendőket ruhám bő ujjába rejtve most nyugodtan álltunk a szemle alatt.

Karszt vidék. Abbázia. Május 18.

Vonatunk kevés ideig a tengerpart közelében haladt, a tenger szépsége és a Miramaré regényes fekvésére nyílt kilátás gyönyörködtetett bennönket.

Távolodva a parttól mind mélyebben nyomultunk a kopár karszt vidék felé. Mivel utazásunk eddig a természetből igen is megáldott tályakon vezetett keresztül, annál borzasztóbb volt a bórának áldozatul esett vidék látása. A karszt hegységben haladva ismét alagutakkal találkoztunk. Hiába biztatom most magam, ebből az alagútból kiérünk majd milyen szép kép tárul ismét elénk, újra látom az én aranyos kis patakocskáimat, fenyeveseimet. Hiába! A kopár hegyeken itt-ott elszórt váromladékok nem hogy szelídítenék e vidék ridegségét, sőt még fokozzák azt.

Amerre szem látott, mindenütt a terméketlen kopasz sziklával találkozott tekintete. Néhol a hegyek között, magas kőfallal kerített alig 20-25 m² nagyságú termőföldeket láttunk, ezeket a lakosság nagy fáradsággal őrzött meg a pusztító bórától.

Közeledve Fiúméhoz kezdett a vidék barátságosabb lenni és igazán a bájos Abbázia látképe kellett, hogy a pusztaság szomorú hatása alól megszabaduljak. Igen bántó, leverő volt rám a szegény karszt vidék látása.

Fiúméba d. u. 1 órakor érkeztünk és legelőbb ebédelni mentünk. Ebéd után a városban járkáltunk, majd pedig a tengerpartra siettünk és 2 ½ órakor áthajóztunk Abbáziába.

Igazán tündéries kis fürdő egészen a tengerpartra épült. Délszaki növényekkel beültetett parkja csinos kis villákat ölel. A parkból vezető sétányok a tengerpartra érve kiszélesednek és kényelmes ülőhelyekkel ellátva élvezetes kilátású helyül szolgálnak az ott időzőknek. Változatos, hegye-völgyes fekvése van Abbáziának, az örökké mosolygó, derült kék ég is enyhe éghajlat alatt pompázó növényzet, igazán arra látszik teremtenie lenni, hogy a beteg, fáradt lelkekbe életet és reményt öntve újra teremtsen őket.

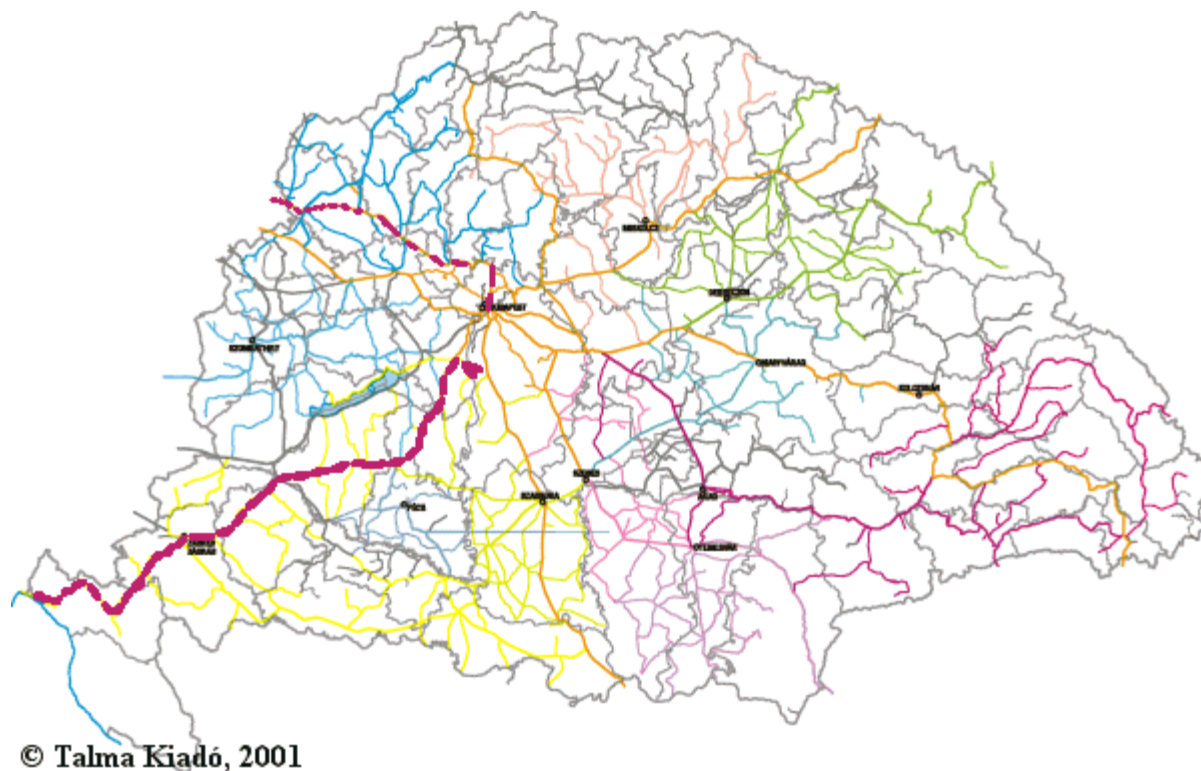
Abbáziából a tengerpart mentén kényelmes séta vezet Voloskába, hova kedves apával mi is átsétáltunk. Lehetnek szép helyei, de maga Voloska piszkos olasz község. Míg a tengerre és Abbáziára gyönyörű kilátás nyílik Voloskából, addig másik oldala rideg kopár sziklákra néz.

Visszatérve Abbáziából 7 órakor indultunk ismét Fiúméba, hol vacsoráig az Andrassy téren térzenét élveztünk.

Fiúméről már nem tudok mit írni, semmi különösebb megjegyezni valóm nincs; de meg úgy vágyom már haza!

%%%%%%%%%

*Este 10 ¼ órakor indultunk el Fiuméből, így egész **Körös** [a mai Krizevci, HRV] állomásig nem tudok semmiről éjjel utazva át a közbeeső vidéket.*

Befejezés.

Utolsó reggel máj. 19.-én, nekem oly szép minden a nap is derűlten mosolyog le rám; talán az is tudja, hogy én most mindjárt otthon leszek! Még pár perc és átlépve az én édes hazám határát, haza jöttem.

Istenem, de boldog voltam, ezt már igazán nem lennék képes leírni; csak Eötvös költeményére gondolva és átérezve minden szavát mondogattam magamban:

*„Nem mint Helvéczia hótakart tetői,
Nem nyúlnak oly magasra bérczeid,
S tán szebbek a Provance daltelt mezői,
Mint dús kalászt-hullámozó téreid:
Virág mit ér? Mit ér a bércz nekem?
Hazát kíván, hazáért ver szívem!”*

[Eötvös József: Búcsú. (1836)]

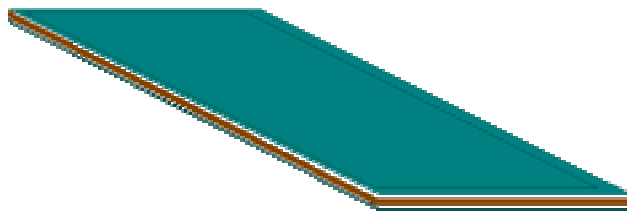
Talán jobb is lenne, ha irodalmi ismereteimet összehordva úgy próbálnám a türelmes olvasó előtt vázolni azt a sok szép mindent amit láttam, azokat a számtalan természeti csodákat, melyek az én lelkem áthatva megrészesgítettek, elbűvöltek. De nem! Azt tartom, minek ékeskedjem én idegen tollakkal? Mindenki olyan kalappal köszönjön, amilyen van neki!

%%%%%%%%%

Egy kérdés merül fel előttem és a felelet rá megnyugtat, kibékít önmagam-mal. Kinek a számára írtam én ezt le? Az én szeretett szülőim számára. És keresik e ők az én munkám irodalmi értékét, becsmérlik e az irályát? Nem. Keresnek benne jóindulatot, igyekezetet és feltalálják ezeken kívül az irántuk érzett hálám és szeretetem nyilvánulását, még értékét is adva neki örömmel fogadják az én dolgozatom. ~

Én pedig hálát adok a jó Istennek, hogy erőt, kitartást adott, velem volt és célomhoz segített!

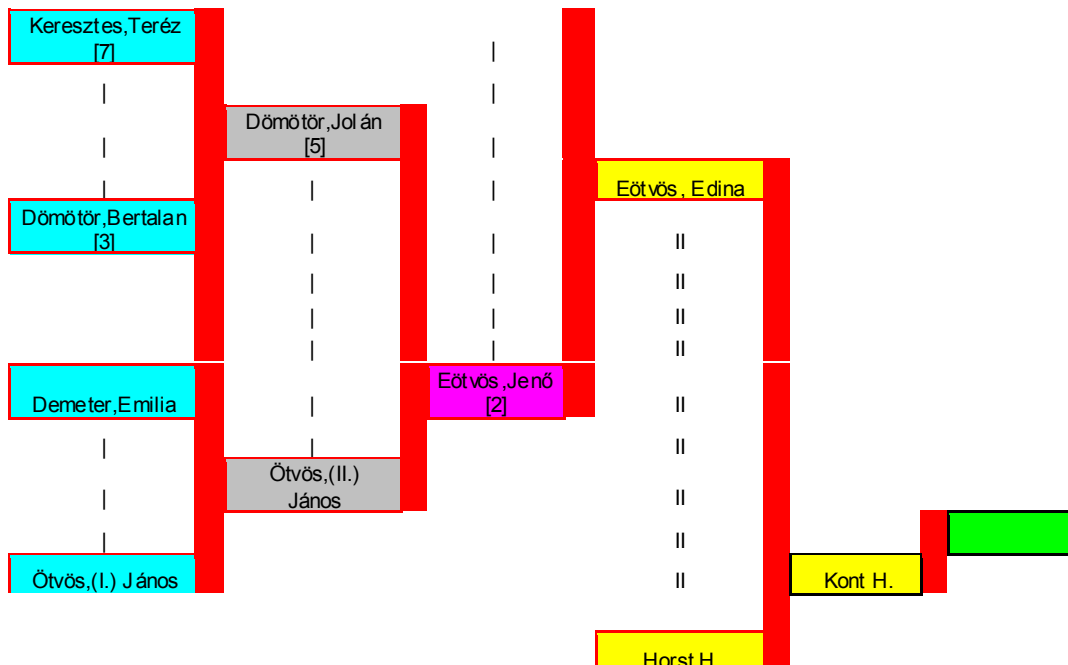

%%%%%%%%%

Megjegyzések a Naplóhoz:

Minden, amit tudni lehet:

[1]

[4] Az anyai dédapáról a következőket találni a Lexikonban; „**Dömötör Bertalan** (Dömsöd, 1844. aug. 15. - Tass, 1912. dec. 22.) ref. lelkész. Tanult Pesten, Kecskeméten, hol 1864-ben végezte a gimnáziumot. Teológiát Pesten és Zürichben hallgatott. Innen hazajöve, 1868-tól tanítóképlán volt Dömsödon, majd segéd-lelkész Kecskeméten, 1871-ben lelkész lett Tasson. - Néhány, az egyházi közlönyökben megjelent cikkén és prédikációján kívül a következő dolgozatait adta ki: *Búcsúhangok Koller József felett.* (Pest, 1864.) *Jézus története és a ker. egyház eredete* (Vögelin után ford.). (Kecskemét, 1872.) *A tassi ref. egyház templom-építési pénztárának története.* (Bp. 1878.) *Ima és egyházi beszéd a... régi templom... bezáratása után.* (Kecskemét, 1887.) *Egyházi beszéd az 1890-91. XXVI. tc. emlékezetére.* (Uo. 1896.) *Egyházi beszéd a millenniumkor.* (Uo. 1896.) *Esketési beszéd vegyes párok egybekelésére.* (Uo. 1896.) - Kéziratban is maradtak művei.”

%%

Hedwig Reicher-Kindermann

Reicher-Kindermann, Hedwig, Mezzosopran/Sopran, * 15.7.1853

München, † 2.6.1883 Triest; Tochter des berühmten Baritons und Wagnersängers August Kindermann (1817-91), schlug wie ihre Schwestern Marie Kindermann und Franziska Kindermann und ihr Bruder August Kindermann jr. die Sängerlaufbahn ein. Sie studierte bei ihrem Vater sowie in Wien und Hamburg. Sie fing ihre Bühnentätigkeit als Choristin an der Hofoper von München an und debütierte dann 1871 als Solistin am Hoftheater von Karlsruhe. Im gleichen Jahr hatte sie ihren ersten aufsehen erregenden Erfolg an der Münchner Hofoper als Gräfin im »Wildschütz« von Lortzing und blieb dort bis 1877. 1875 hatte sie auch große Erfolge als Operettensängerin am Theater am Gärtnerplatz in München, wo sie den Orlovsky in der Münchner Premiere der »Fledermaus« sang. In Berlin gastierte sie als Pamina in der »Zauberflöte« und als Agathe im »Freischütz«. 1877 sang sie als Antrittsrolle am Stadttheater (Opernhaus) von Hamburg den Orpheus von Gluck, in Leipzig die Fricka im Nibelungenring (die sie 1881 am Berliner Victoria-Theater unter Angelo Neumann wiederholte), 1882 die Isolde in der Leipziger Premiere des »Tristan«, dann auch die Ortrud im »Lohengrin« und die Eglantine in »Euryanthe« von Weber. Bei den ersten Bayreuther Festspielen wirkte sie in der Uraufführung des gesamten Ring-Zyklus (13.-17.8.1876) in den Partien der Erda (in der sie für die erkrankte Luise Jaide einsprang) und der Grimgerde mit. 1877-78 sang sie am Stadttheater (Opernhaus) von Hamburg. 1878-80 war sie an der Wiener Hofoper tätig, wo sie vornehmlich das italienische Repertoire sang; auch an der Berliner Hofoper und am Hoftheater von Wiesbaden trat sie sehr erfolgreich auf. 1880 kam sie nach Leipzig und wurde von Angelo Neumann für sein reisendes Wagner-Theater verpflichtet, mit dem sie große Gastspielreisen durch Europa unternahm. 1882 wirkte sie am Her Majesty's Theatre London mit diesem Ensemble, dessen eigentliche Primadonna sie war, in der ersten englischen Gesamtauführung des Ring-Zyklus in der Partie der Fricka mit. Sie ging dann zum Sopranfach über und wurde in hochdramatischen und Wagner-Partien, vor allem als Isolde im »Tristan« und als Brünnhilde im Nibelungenring, berühmt. Die zuletzt genannte Partie sang sie bei der zweiten vollständigen Aufführung des Ring-Zyklus in London 1882. Ihr Repertoire enthielt sowohl Partien aus dem Mezzosopran- wie aus dem dramatischen Sopranfach und besaß daher einen großen Umfang. Als ihre bedeutendsten Kreationen galten der Titelheld im »Orpheus« von Gluck, die Fides im »Propheten« von Meyerbeer, die Leonore im »Fidelio«, die Agathe im »Freischütz«, die Pamina in der »Zauberflöte«, die Brünnhilde und die Fricka in den Opern des Ring-Zyklus. Die große Künstlerin, die mit dem Schauspieler Emanuel Reicher (1849-1924) verheiratet war, erkrankte im Sommer 1883 während einer abermaligen Gastspielreise mit Neumanns Wagnerbühne plötzlich schwer. Sie suchte Heilung in Italien, starb aber wenige Wochen später, erst dreißig Jahre alt, in Triest.

Sie besaß eine große, zu erregender Dramatik fähige Stimme; Neumann nannte sie »die größte dramatische Sängerin der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts«.

%%%%%%%%%

Befejeztem: 2011.03.31. 10:22

☺ ☺